

Ks. prof. dr hab. Jacek Bramorski
Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku
ul. Łąkowa 1-2
80-743 Gdańsk
adres do korespondencji:
ul. Armii Krajowej 46
81-365 Gdynia

Gdynia, 9 listopada 2024 r.

RECENZJA

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Ks. Grzegorz Lenart, *Cantici nostri concordent Verbo Dei. Kontynuując odnowę liturgiczną według Sacrosanctum Concilium 24*, Kraków 2024, ss. 292.

Rozprawa napisana pod kierunkiem ks. dra hab. Jarosława Supersona i ks. prof. dra hab. Roberta Tyrały na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Sobór Watykański II podkreślił szczególną wartość śpiewu kościelnego jako „nieodzownej i integralnej części uroczystej liturgii” (KL 112). Pieśni wykonywane podczas liturgii winny mieć wymiar kerygmatyczny, czerpiąc inspirację z Pisma Świętego. W ten sposób muzyka jako *via pulchritudinis* staje się swoistym językiem wiary, wprowadzając uczestników liturgii w tajemnicę Boga. Śpiew kościelny pozwala wiernym lepiej zrozumieć i przyswoić przesłanie zawarte w Słowie Bożym. Benedykt XVI podkreślił, że „pieśni o inspiracji biblijnej, dzięki harmonijnemu współbrzmieniu słów i muzyki potrafią wyrazić piękno słowa Bożego” (*Verbum Domini*, nr 70). Rozprawa doktorska ks. mgr lic. Grzegorza Lenarta doskonale wpisuje się w tę problematykę i poprzez integralne ujęcie tematu stanowi dojrzały owoc poszukiwań naukowych prowadzonych na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

1. Omówienie układu i treści pracy

Rozprawa doktorska ks. Grzegorza Lenarta składa się z wykazu skrótów (s. 6-7), wstępu (s. 8-15), czterech rozdziałów podejmujących treści ułożone w spójny schemat, zakończenia (s. 255-262), bibliografii (263-292).

We wstępie znalazły się istotne dla tej części pracy elementy w postaci wskazania na ważność i aktualność problematyki, uzasadnienia celu i zakresu badań oraz omówienia

wykorzystanych źródeł. Podane zostały również metody użyte w pracy oraz zarysowana treść poszczególnych rozdziałów. Autor przeprowadza analizy zarówno w aspekcie teologicznym, jak i muzykologicznym, nakreślając tło dla interdyscyplinarnych badań, w których dokonuje „studium porównawczego pomiędzy treściami proklamowanymi podczas liturgii słowa Bożego przy pomocy posoborowego lekcjonarza a treściami obecnymi w tekstach pieśni liturgicznych, przypisanych do danego okresu liturgicznego” (s. 10). Nawiązując do *Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* z 2017 roku, ks. Lenart słusznie zauważa „konieczność doboru w liturgii pieśni zgodnych z czytaniem, antyfonami i modlitwami” (s. 11). Postulat ten realizowany jest w dogłębnych i wszechstronnych analizach przeprowadzonych przez Doktoranta, w których dostrzega się dobrą szkołę metodologiczną oraz umiejętność jasnego postawienia problemu. Ks. Lenart, określając zakres swoich badań, stwierdza, że w toku analiz zawartych w rozprawie „zostanie wyodrębniona tematyka, która występuje w tekstach biblijnych wykorzystywanych w liturgii i jest treścią podstawowych okresów roku liturgicznego. Pozwoli to wskazać przestrzeń do powstawania nowych kompozycji (...) Ponadto, konfrontując wynik przeprowadzonej egzegezy czytań z tekstem pieśni zostanie podjęta próba określenia zapotrzebowania na nowe utwory” (s. 12-13). Realizując tak zarysowany program badań, Doktorant koncentruje się na historyczno-teologiczno-muzycznej analizie tekstów biblijnych przeznaczonych na cztery okresy roku liturgicznego (według *Lekcjonarza Mszalnego* z 2015 roku) oraz przeznaczonych na nie pieśni (według *Śpiewnika kościelnego* ks. Jana Siedleckiego z 2015 roku). Zamierzenie to znajduje odzwierciedlenie w strukturze pracy, która składa się z czterech rozdziałów odpowiadającym czterem podstawowym okresom roku liturgicznego (Adwent, Narodzenie Pańskie, Wielki Post i Wielkanoc). W związku z tym tytuły poszczególnych rozdziałów odpowiadają nazwom poszczególnych okresów liturgicznych. Każdy z rozdziałów podzielony jest na trzy podrozdziały, w których Autor dysertacji przedstawia kolejno: zarys historii danego okresu liturgicznego; egzegezę tekstów biblijnych stanowiących podstawę dla teologicznej treści poszczególnych okresów liturgicznych; pieśni przyporządkowane do okresów liturgicznych.

Rozdział pierwszy (s. 16-77) zatytułowany „Okres Adwentu” konsekwentnie realizuje zakres planu analiz. Rozpoczynając od przedstawienia historii liturgii Adwentu, ks. Lenart sięga do „początków celebracji tajemnicy oczekiwania”, których świadectwem są najstarsze źródła, takie jak fragment tekstu św. Hilarego z Poitiers, IV kanon synodu w Saragossie z 380 roku, fragment listu z Kodeksu 190 z St. Gallen oraz IX kanon postanowień Synodu z Macon z 583 roku. Na podkreślenie zasługuje biegłość Doktoranta w pracy nad oryginalnymi tekstami źródłowymi, zwłaszcza nad listem z Kodeksu 190 z St.

Gallen, którego tłumaczenia na j. polski jako pierwszy dokonał Autor dysertacji (s. 20-21). Po zaprezentowaniu analiz historycznych, Autor dysertacji skupił się w swych analizach na współczesnych tekstach zawartych w *Mszale Rzymskim* papieża św. Jana Pawła II ukazujących znaczenie Adwentu. Następnie dokonał egzegezy czytań mszalnych ze szczególnym uwzględnieniem teologicznej tematyki Adwentu. Szczególnie interesujące jest podjęcie wnikliwej, teologicznej analizy motywów biblijnych obecnych w liturgii adwentowej: droga (s. 28-43); nadzieja (s. 44-51), nawrócenie (s. 52-58), oczekiwanie (s. 58-65). Sugerowałbym Autorowi poprzedzenie wspomnianych analiz chociażby krótkim wprowadzeniem zapowiadającym poszczególne tematy adwentowe (s. 28). Ułatwiłoby to czytelnikowi zrozumienie struktury i sensu dalszych rozważań. Podsumowując ten etap badań, Doktorant słusznie zauważa: „Wyżej wymienione teksty liturgiczne w postaci słowa Bożego oraz euchologii wyznaczają najważniejsze tematy oraz określają przesłanie, które Kościół podejmuje w okresie przygotowania na przyjście Mesjasza, i które staje się przedmiotem przepowiadania w czasie Eucharystii” (s. 65). W ostatniej części rozdziału, Autor rozważa liturgiczne pieśni adwentowe, analizując je zarówno w aspekcie tekstu, jak i muzyki (s. 65-77). Rozpatrując ten problem badawczy, Doktorant dokonuje podziału pieśni ze względu na ich strukturę (pieśni bez refrenu, pieśni z refrenem, pieśni psalmodyczne); ze względu na warstwę muzyczną (pieśni nawiązujące wprost do chorału, pseudochorałowate oraz będące własną inwencją kompozytora), ze względu na tekst (teksty przed- i posoborowe). Szczególnie interesujące jest omówienie przez Doktoranta najważniejszych tematów teologicznych obecnych w repertuarze pieśni adwentowych (s. 74-76). Rozdział zakończony jest krótkim podsumowaniem, które zawiera wnioski z przeprowadzanych analiz (s. 76-77).

Rozdział drugi dysertacji (s. 78-147) poświęcony został okresowi Bożego Narodzenia. Kontynuując konsekwentnie przyjęty plan badawczy, Doktorant rozpatruje najpierw historię kształtowania się liturgii świąt Narodzenia Pańskiego (s. 78-92). Na uwagę zasługuje odwołanie się przez Autora dysertacji do najstarszych tekstów źródłowych, m.in. *Chronografu* (354 r.), *Kalendarium Carthaginense* (505 r.), *Martyrologium Hieronymianum* (V/VI wiek), *Komentarza do Księgi Daniela* św. Hipolita Rzymskiego (204). Ponadto ks. Lenart poszerza perspektywę badawczą, nawiązując do analiz polskich i zagranicznych znawców tego zagadnienia (m. in. J. Naumowicza, H. Förstera, C. Gianotto, M. Richarda, P.F. Bradshowa, M. Augè). Świadczy to o erudycji i biegłości metodologicznej Doktoranta. Bardzo interesujące są analizy teorii dotyczących genezy świąt Narodzenia Pańskiego oraz ich daty, zwłaszcza idei kard. J. Ratzingera – tzw. hipotezy obliczeniowej (s. 92). W dalszej części analiz Autor logicznie i wnikliwie rozpatruje najważniejsze tematy teologiczne obecne w tekstach biblijnych

i liturgii okresu Narodzenia Pańskiego: światłość z nieba (s. 93-100); pokój na ziemi (s. 100-106); sprawiedliwość Boża (s. 106-114); radość zbawienia (s. 115-122); Słowo Wcielone (s. 123-128); objawienie dokonane w Osobie Syna Bożego (s. 128-133). Podobnie jak w pierwszym rozdziale, tutaj również proponowałbym poprzedzić krótkim wprowadzeniem (wskazaniem) szczegółową analizę teologicznych tematów tego okresu (s. 93). W ostatnim podrozdziale Doktorant, zachowując przyjętą wcześniej strukturę analiz, omawia pieśni okresu Narodzenia Pańskiego (s. 133-147). Na szczególne uznanie zasługuje pogłębiona refleksja badawcza nad poszczególnymi pieśniami, która prowadzi Autora dysertacji do cennych wniosków teologiczno-muzycznych, co świadczy o jego biegłości nie tylko w zakresie teologii, ale także muzykologii. Wskazując na podstawowe tematy teologiczne obecne w repertuarze kolęd, Doktorant słusznie zauważa obecność w ich tekstach zapowiedź Eucharystii (s. 146). Szkoda tylko, że nie rozwinął w dysertacji tego oryginalnego wątku. Można żywić nadzieję, że uczyni to w swoich następnych publikacjach naukowych. Rozdział zakończony jest krótkim podsumowaniem (s. 147). Przeprowadzane w drugim rozdziale dysertacji wywody świadczą o erudycji i wnikliwej refleksji badawczej Doktoranta.

Rozdział trzeci dysertacji poświęcony jest prezentacji okresu Wielkiego Postu (s. 148-212). Zgodnie z przyjętą metodą, ks. Lenart najpierw rozważa historię Wielkiego Postu, a zwłaszcza początki jego celebracji na podstawie takich źródeł jak: Konstytucje Apostolskie, pisma Ojców Kościoła, sakramentarz z Werony, sakramentarzy Gelazjańskiego i Gregoriańskiego oraz zapisków pątniczki Egerii z pielgrzymki do Ziemi Świętej (s. 148-156). Obraz historii kształtowania się tego okresu liturgicznego dopełnia odwołanie się do dokumentów Soboru Watykańskiego II w kontekście prac redakcyjnych nad reformą Wielkiego Postu (s. 157-159). Następnie Doktorant podejmuje pogłębioną analizę najważniejszych teologicznych tematów Wielkiego Postu: misterium chrztu związanego z symboliką wody i światła (s. 161-174); misterium pasyjnego chwalebego krzyża (s. 174-188); misterium miłosierdzia, pokuty i nawrócenia (s. 188-202). Należy podkreślić, że Doktorant wykazuje dużą erudycję i orientację w poruszanych zagadnieniach, odwołując się do tekstów biblijnych oraz opracowań polskich i zagranicznych badaczy. W dalszych analizach ks. Lenart podejmuje refleksję nad pieśniami w okresie Wielkiego Postu (s. 202-211). Doktorant trafnie ukazał przenikanie się słów i muzyki, które stają się nośnikami prawd teologicznych. W aspekcie tematów teologicznych obecnych w pieśniach liturgicznych na okres Wielkiego Postu, cenną konstatacją ks. Lenarta jest stwierdzenie, że powinny one „przybierać nie tylko charakter pasyjny, ale przede wszystkim chrzcielny i pokutny, co jest wyraźnym znakiem powrotu do dawnej tradycji” (s. 208). Rozdział kończy krótkie podsumowanie (s. 211-212).

Ostatni, czwarty rozdział poświęcony jest okresowi Wielkanocy (s. 213-254). Doktorant konsekwentnie przeprowadza najpierw analizę historyczną, przywołując interesujące hipotezy dotyczące początkowych, sięgających czasów apostołskich celebracji Paschy (s. 213-218). W dalszej części analiz, podejmuje rozważanie dotyczące podstawowych tematów teologicznych związanych z Wielkanocą: Baranek Paschy wieczystej (s. 222-227); dar Ducha Świętego dla wierzących w Chrystusa (s. 228-233); łamanie chleba po domach (s. 233-242). Następnie ks. Lenart opisuje pieśni w okresie Wielkanocy, w których według *Śpiewnika kościelnego* ks. Jana Siedleckiego, wyróżnia śpiewy ściśle wielkanocne, do Miłosierdzia Bożego i na Wniebowstąpienie Pańskie (s. 243-244). Rozpatrując zagadnienie formy pieśni wielkanocnych, Doktorat słusznie konstatuje, że „ilość pieśni zwrotkowych zdecydowanie przewyższa grupę utworów z refrenem” (s. 245). Zwraca ponadto uwagę, że w aspekcie warstwy tekstowej pieśni tego okresu, „niewiele jest w repertuarze wyznaczonym na ten okres śpiewów *stricto* chorałowych (...). W *Śpiewniku Kościelnym* za takowe należy uznać antyfonę *Regina caeli laetare, alleluia* i sekwencję *Veni, Sanctae Spiritus*” (s. 248-249). Analizując melodykę pieśni wielkanocnych, ks. Lenart zwraca uwagę, że „posiadają one zwykle dość szeroki ambitus. Od seksty po duodecymę” (s. 250). Ponadto Doktorant formułuje interesującą opinię, że „kompozytorzy niektórych pieśni w interwale rozpoczynającym utwór chcieli nawiązać do chorałowej wersji *Victimae Paschali Laudes* lub najstarszej pieśni wielkanocnej Chrystus zmartwychwstał jest” (s. 251). Rozdział zakończony jest krótkim podsumowaniem (s. 254).

W zakończeniu (s. 255-262) Doktorant w syntetyczny sposób ujął wnioski wypływające z dokonanych badań. Konkludując, ks. Lenart zauważa, że „w dysertacji... ukazano związek słowa Bożego występującego w lekcjonarzu mszalnym w czterech głównych okresach roku liturgicznego z tekstami pieśni liturgicznych stanowiących repertuar *Śpiewnika Kościelnego*, uznanego przez Konferencję Episkopatu Polski w roku 2015 za ogólnopolski. (...) Poprzez egzegezę słowa Bożego proklamowanego w liturgii (...) określono bogactwo teologiczne zawarte w pieśniach liturgicznych i jednocześnie wyznaczono tematykę, w jakiej powinny powstawać nowe kompozycje” (s. 255). Rozprawę dopełnia bibliografia, w której wyszczególniono: źródła podstawowe, źródła wtórne, dokumenty nauczania Kościoła, teksty biblijne, słowniki, encyklopedie, podręczniki, leksykony, literaturę przedmiotu, opracowania ogólne (s. 263-292).

2. Ocena rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Grzegorza Lenarta ze względu na walory poznawcze i metodologiczne zasługuje na wyszczególnienie jej zalet, ale także na wskazanie niektórych słabości i mankamentów.

2.1. Zasadność tematu i jego sformułowanie

Obrany przez Doktoranta temat pracy jest bardzo ważny i aktualny. Wybór tematu wydaje się zasadny, gdyż do tej pory – nie licząc pewnych przyczynków – nie podjęto w polskiej literaturze próby całościowego ukazania teologiczno-muzycznego znaczenia ścisłego związku pomiędzy słowem Bożym a śpiewami wykonywanymi w liturgii. Jak zauważa ks. Lenart, „bardzo rzadko pieśni liturgiczne stają się przedmiotem badań teologicznych” (s. 12). Autor dysertacji ma świadomość rozległości poruszanej problematyki, co jednocześnie generuje trudności w jej wyczerpującym ujęciu. Teologia muzyki jest bowiem w istocie zagadnieniem wieloaspektowym i posiadającym bardzo szerokie konotacje. Nakładające się na siebie procesy kulturowe, przemiany mentalności, a także wpływ sekularyzmu i relatywizmu stwarzają wielowymiarową panoramę czynników, które wpływają na współczesne wyzwania stojące zarówno przed muzyką, jak i teologią. Uchwycenie tych wielorakich aspektów poruszanego zagadnienia nie jest zadaniem łatwym, gdyż wymaga analitycznej biegłości, staranności i cierpliwości w wyszczególnieniu i ocenie kolejnych wątków tematycznych. W takiej sytuacji pojawia się niekiedy pokusa uproszczeń ujawniających się w formułowaniu zbyt pobieżnych wniosków, które nie oddają całej złożoności podejmowanej problematyki.

Wnikliwa lektura pracy doktorskiej ks. Grzegorza Lenarta pozwala stwierdzić, że właściwie postawił on problem rozprawy i rzetelnie opracował jej poszczególne elementy, podejmując szczegółowe zagadnienia dotyczące analizy porównawczej między tekstami biblijnymi występującymi w lekcjonarzu mszalnym i przeznaczonymi na główne okresy roku liturgicznego a pieśniami, które znajdują się w ogólnopolskim *Śpiewniku Kościelnym*. Inspirację do sformułowania tytułu rozprawy doktorskiej *Cantici nostri concordent Verbo Dei. Kontynuując odnowę liturgiczną według Sacrosanctum Concilium 24* ks. Lenart zaczerpnął od św. Benedykta z Nursji, który podkreślał konieczność zgodności śpiewu liturgicznego ze Słowem Bożym. Ten postulat został potwierdzony w nauczaniu Soboru Watykańskiego II (KL 24). Zadanie badawcze postawione w tytule pracy doktorskiej jest realizowane konsekwentnie i systematycznie. Doktorant, dostrzegając złożoność problematyki, stara się dokonać jej

właściwego uporządkowania, koncentruje się na wyjaśnianiu poszczególnych elementów poruszanego zagadnienia i ukazuje wzajemne powiązania opisywanych rzeczywistości.

2.2. Struktura rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Grzegorza Lenarta posiada cechy pracy naukowej, jej układ jest formalnie poprawny, merytorycznie uzasadniony i pozwalający w miarę wyczerpująco przedstawić zagadnienie relacji pomiędzy tekstami proklamowanymi podczas liturgii Słowa Bożego a treściami zawartymi w pieśniach liturgicznych przypisanych poszczególnym okresom roku kościelnego. Układ rozdziałów zawartych w pracy jest przejrzysty i uwzględnia logiczny ciąg wynikania, w którym kolejne partie materiału stają się niezbędne do zrozumienia dalszych wywodów i uzasadniają przyjęcie konsekwentnie realizowanego schematu prezentacji treści pracy. Poszczególne rozdziały zachowują logiczność wynikania i rozłączność w przedstawianiu różnych wątków zagadnienia. Została zachowana właściwa proporcja w zakresie wielkości poszczególnych rozdziałów, które mają wewnętrzną zwartość i nie podejmują zasadniczo treści odbiegających od tematu.

Każdy rozdział obejmuje elementy niezbędne do integralnego ujmowania poruszanych zagadnień. Poprawna jest także budowa poszczególnych jednostek, a zawartość poszczególnych rozdziałów i paragrafów odpowiada zasadniczo ich nagłówkom. Autor nie uniknął też pewnych powtórzeń, co może być jednak uzasadnione innym ujęciem tego samego problemu w odmiennym kontekście. Można niekiedy odnieść wrażenie, że Doktorant w zbyt szeroki sposób analizuje zagadnienia, które nie dotyczą bezpośrednio głównego tematu. Pozwala to jednak lepiej zrozumieć kontekst historyczny i teologiczny poruszanej problematyki. Sposób wnioskowania zastosowany w pracy wskazuje na wnikliwość analityczną Doktoranta i jego zdolność do konstruowania logicznych schematów, pozwalających na prawidłowe ujęcie poruszanych zagadnień.

2.3. Źródła i opracowania. Bibliografia i przypisy

Ks. Grzegorz Lenart odwoływał się w swojej rozprawie do tekstów źródłowych i zgromadził obszerny zestaw bibliografii. Praca ma charakter źródłowy i wskazuje na wnikliwą lekturę pozycji literatury teologicznej poświęconej zagadnieniom związanym z liturgiką, egzegezą biblijną oraz muzyką kościelną. Autor rozprawy umiejętnie cytuje dzieła teologiczne, umieszczając je we właściwym kontekście i uzupełniając własnymi uwagami. Wskazuje to na jego zdolność swobodnej narracji operującej tekstami źródłowymi, które zostały ubogacone refleksjami odautorskimi. Należy także zwrócić uwagę na interdyscyplinarny charakter pracy

Doktoranta, który odwołuje się nie tylko do problematyki z zakresu teologii, ale także historii oraz muzykologii, łącząc to harmonijnie w perspektywie teologicznej. Ks. Lenart w przeprowadzanych analizach opiera się zasadniczo na nauczaniu Kościoła, zwłaszcza dokumentach Soboru Watykańskiego II oraz magisterium papieża, korzystając także z opracowań odnoszących się do poruszanej tematyki. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Autor odwołuje się nie tylko do opracowań polskich badaczy, ale także do literatury obcojęzycznej. Świadczy to o erudycji i umiejętności korzystania ze światowego dorobku naukowego. Należy zauważyć staranność Doktoranta w dokumentacji swoich badań o czym świadczą liczne przypisy. Można jednak zauważyć tu pewne usterki, np. w rozdziale pierwszym, s. 59, przypis 176 jako autor *Słownika Symboliki Biblijnej* wymieniony jest ks. prof. Waldemar Chrostowski. W rzeczywistości ks. Chrostowski jest redaktorem naukowym „Prymasowskiej Serii Biblijnej”, w której ukazała się wspomniana pozycja. Jej autorami (co widnieje na okładce) są natomiast: Leland Ryken, James C. Wilhoit, Tremper Longman III. Ponadto na s. 107 Doktorant cytuje definicję sprawiedliwości, podając jako jej autora św. Tomasza z Akwinu. W rzeczywistości jako pierwszy sformułował tę definicję rzymski prawnik Ulpian z II/III wieku po Ch. Jeśli zaś ks. Lenart chciałby odwołać się do myśli wielkiego Akwinaty, który nawiązał do klasycznej definicji, to lepiej sięgnąć do źródła (np. do *Sumy teologii*, II-II, q. 58, a.1) niż do opracowania (przypis 123). W bibliografii zamieszczonej w pracy znajduje się spora liczba pozycji. Jednak ich układ i zapis wykazują pewne mankamenty. Przykładem tego jest brak alfabetycznego i chronologicznego uporządkowania literatury źródłowej, zwłaszcza w części: „Dokumenty nauczania Kościoła” (s. 266-268) oraz „Literatura przedmiotu” (s. 269-271). Ponadto w układzie bibliografii sugerowałbym Doktorantowi umieszczenie Pisma Świętego na pierwszym miejscu jako „Źródła źródeł teologicznych”. Tym bardziej, że całość pracy doktorskiej ma głębokie zakorzenienie w Piśmie Świętym i świadczy o wrażliwości jej Autora na bezcenną wartość Słowa Bożego. Wyrazem tego jest sam tytuł rozprawy. W bibliografii pojawiają się również inne usterki np. wśród „Słowników, encyklopedii, podręczników i leksykonów” (s. 269) znalazł się artykuł autorstwa T. Bratkowskiego, pt. *Muzyka sakralna Wielkiego Postu*, „Premisliä Christiana” 14 (2010/2011), który ewidentnie powinien znaleźć się wśród pozycji „Literatury przedmiotu”. Zastanawiać również może umieszczenie osobno wśród „Opracowań ogólnych” dzieła Benedykta XVI pt. *Jezus z Nazaretu dzieciństwo*, Kraków 2012 (s. 271). Natomiast pierwszej części tej trylogii pt. *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, Kraków 2007 jako Autora wskazuje się J. Ratzingera (s. 286). Zarówno w wydaniu książkowym pierwszej, jak i drugiej pozycji jako autor wymieniony jest Joseph Ratzinger i Benedykt XVI, co jest przemyślaną decyzją Teologa-Papieża. Jako dwie części tego

samemu dziełu obie pozycje powinny znajdować się w bibliografii obok siebie w porządku chronologicznym.

2.4. Merytoryczna ocena rozprawy. Język rozprawy

Ks. Grzegorz Lenart ukazał w swej rozprawie szeroką panoramę problematyki związanej ze wzajemną relacją teologii i muzyki w perspektywie liturgicznej. Od strony merytorycznej wartością recenzowanej rozprawy jest przeprowadzenie wnikliwych i oryginalnych analiz oraz sformułowanie wielu cennych wniosków dotyczących relacji pomiędzy słowem Bożym występującym w lekcjonarzu mszalnym w czterech głównych okresach roku liturgicznego a tekstami pieśni liturgicznych stanowiących repertuar *Śpiewnika Kościelnego*, uznanego przez Konferencję Episkopatu Polski za śpiewnik ogólnopolski. Zaproponowana przez Doktoranta nowość ujęcia tematu polega na ukazaniu przesłania teologicznego zawartego w konkretnie liturgicznej celebracji w aspekcie związku słowa Bożego i śpiewu kościelnego. Autor skupił się w swoich analizach na teologiczno-muzycznym wymiarze kerygmatycznym czterech okresów roku liturgicznego (Adwent, Narodzenie Pańskie, Wielki Post, Wielkanoc). Podsumowaniem tego aspektu oceny pracy doktorskiej ks. Grzegorza Lenarta niech będzie konstatacja, że zawiera ona szereg wartościowych, oryginalnych i interesujących analiz teologicznego wymiaru muzyki, które ukazane zostały w sposób nowy, przyczyniając się do jeszcze lepszego zrozumienia aktualności tej problematyki we współczesnym dyskursie naukowym. Poprzez analizę zarówno tekstów biblijnych z lekcjonarza mszalnego, jak i pieśni liturgicznych Autor z wnikliwością i erudycją ukazuje, w jaki sposób muzyka jest miejscem teologicznego przepowiadania wiary.

Język rozprawy jest zasadniczo poprawny pod względem stylistycznym, przejrzysty i jasny. Przeprowadzona korekta pracy nie oznacza jednak, że Autor ustrzegł się całkowicie od pewnych usterek. Zdarzają się potknięcia językowe i tzw. „literówki”. Przykładowo można wymienić kilka z nich. We „Wstępie” Doktorant cytuje dokument papieża Benedykta XVI z 2010 roku, określając go błędnie jako encyklikę (powinno być: posynodalna adhortacja apostolska) oraz myląc się w tytule: jest *Verbum Dei* a powinno być: *Verbum Domini* (s. 9). Nieco dwuznaczne i mało precyzyjne jest sformułowanie „Fragment św. Hilarego z Poitiers” (s. 16-17). Lepiej byłoby dodać, że chodzi o fragment tekstu lub pisma, co nie budziłoby humorystycznych wątpliwości, że może dotyczy to np. relikwii św. Hilarego... Autor dysertacji stosuje niekiedy „poetyzujące”, obrazowe określenia, które przynależą bardziej do języka potocznego niż do naukowego, np. „garnitur muzyki” lub „Kościół może pochwalić się...” (s. 147). „Garnitur” to chyba uprzywilejowana przez Doktoranta część garderoby, gdyż pojawia

się znowu w rozdziale trzecim: „...ubrali słowo w garnitur muzyki liturgicznej nawiązującej w swej estetyce wprost do *sacrum*” (s. 206). Można byłoby zapytać żartobliwie: „a dlaczego nie frak?” – byłoby bardziej elegancko, ale czy nawiązywałoby do *sacrum*? Na s. 17 powinno być „przywołują” zamiast „przywiłują”. W tytule rozdziału drugiego jest „NARODZENI”, a powinno być „NARODZENIA” (s. 78). W wielkich antyfonach adwentowych słynny akrostych to „ERO CRAS”, a nie „ERO CARS” (s. 25). Powinno być „stanowisku”, zamiast „stawisku” (s. 83, przypis 32). Powinno być „Ziemi” zamiast „Ziemie” oraz „podrozdział” zamiast „rozdział” (s. 148).

2.5. Istotne osiągnięcia rozprawy

Powyższe drobne uchybienia, nie zmieniają jednak całościowej oceny pracy, która stanowi poważne osiągnięcie naukowe. Wartością rozprawy jest sformułowanie wielu cennych wniosków nie tylko o charakterze teologicznym, ale także odnoszących się do szerokiej perspektywy interdyscyplinarnej, zwłaszcza w zakresie liturgiki i teologii muzyki. Zaproponowana przez Doktoranta nowość ujęcia tematu polega na wieloaspektowej analizie teologicznego przekazu zawartego w pieśniach liturgicznych. Jest to bez wątpienia zagadnienie niezwykle ważne i aktualne. Dobrze zostały opisane podstawowe elementy dotyczące zarówno aspektu teologicznego, jak i muzycznego. Szczególnie cenne jest ukazanie nie tylko ogólnych założeń teologii muzyki, ale nade wszystko dogłębna analiza przekazu teologicznego obecnego w konkretnym dziele muzycznym. Autor wnikliwie bada warstwę tekstową utworu sakralnego, odczytując zawarte w niej przesłanie biblijne. Podkreślając interdyscyplinarny charakter badań nad muzyką kościelną, Doktorant słusznie stwierdza, że bogactwo teologiczne zawarte w pieśniach liturgicznych wyznacza tematykę, w jakiej powinny powstawać nowe kompozycje (s. 255). Ks. Lenart jest świadomy wielkiej odpowiedzialności, która spoczywa w tym względzie zarówno na Kościele i jego duszpasterzach, jak i twórcach muzyki sakralnej. Dlatego postuluje konieczność podjęcia „próby wyznaczenia szczegółowych kryteriów kompozycji liturgicznej w stosunku do muzyki i tekstu” (s. 261).

Podsumowaniem tego aspektu oceny pracy doktorskiej ks. Grzegorza Lenarta niech będzie konstatacja, że zawiera ona szereg bardzo wartościowych i interesujących analiz, które ukazane zostały w sposób oryginalny i interesujący, przyczyniając się do jeszcze lepszego zrozumienia współczesnych wyzwań stojących przez teologią i muzyką sakralną.

3. Pytania

Na kanwie powyższych spostrzeżeń jawią się pytania, które pragnę skierować do Doktoranta.

- Dlaczego i w jakim sensie można nazwać papieża Benedykta XVI „teologiem muzyki”?
- Jakie znaczenie pastoralne ma teologiczna refleksja nad muzyką we współczesnej kulturze chrześcijańskiej?
- Jakie jest znaczenie muzycznej *via pulchritudinis* w liturgicznym aspekcie nowej ewangelizacji?

4. Wniosek końcowy

Postawienie powyższych pytań wynika z przekonania, że Doktorant doskonale opanował materiał zebrany w trakcie przygotowywania rozprawy doktorskiej, a przemyślenie jeszcze kilku kwestii może przyczynić się do dalszych twórczych poszukiwań w zakresie problematyki związanej z teologią muzyki. Dzięki temu ks. Grzegorz Lenart ukazuje swe predyspozycje do zajmowania się nie tylko teoretyczną refleksją nad tym zagadnieniem, ale także do ewangelizacyjnej pracy w tej dziedzinie. Jego praca doktorska, której opublikowanie drukiem (po dokonaniu niezbędnej korekty) byłoby wskazane, stanowi bardzo użyteczne kompendium wiedzy na temat teologicznego wymiaru muzyki na przykładzie biblijnej inspiracji pieśni liturgicznych w poszczególnych okresach roku kościelnego. Doktorant zaprezentował wysoką umiejętność analizy zarówno tekstów źródłowych, jak i śpiewów liturgicznych, co świadczy o dobrym opanowaniu warsztatu naukowo-badawczego. Skoro inspiracją dla tytułu rozprawy była myśl św. Benedykta z Nursji, można stwierdzić, że jej Autor wykazał się istic benedyktyńską pracowitością. Przeprowadzone zgodnie z przyjętym planem wywody cechuje przejrzystość sformułowań i wyprowadzanych wniosków. Zaprezentowany temat został opracowany całościowo i wyczerpująco, na co pozwoliły zebrane materiały źródłowe. Wielkim walorem pracy jest jej aktualność i znaczenie dla realizowania misji Kościoła we współczesnym świecie, zwłaszcza w zakresie muzyki liturgicznej.

Ocena rozprawy doktorskiej ks. Grzegorza Lenarta zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym, pomimo wskazanych w recenzji drobnych mankamentów, jest ze wszech miar **pozytywna**. Stawiam zatem formalny wniosek o dopuszczenie ks. Grzegorza Lenarta do dalszych etapów przewodu doktorskiego i wyrażam przekonanie, że jego rozprawa doktorska wpisuje się jako cenny element naukowego dorobku Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Gdynia, 9 listopada 2024 r.

™ KIEROWNIK
Katedry Muzyki Kościelnej

ks. prof. dr hab. Jacek Bramorski